

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Розглянуто суть та значення людського капіталу аграрного сектору в сучасних умовах, проаналізовано вплив доходів населення на процеси його формування і використання. Запропоновано ряд заходів регулювання доходів сільського населення як передумови формування і ефективного використання людського капіталу аграрної сфери.

***Ключові слова:** людський капітал, грошові доходи, споживчі витрати, заробітна плата.*

Вступ. Однією з основних ознак рівня розвитку країни, якості життя її населення є рівень його доходів та витрат. А досягти прориву в рівнях доходів, якості життя населення без кардинальних змін у напрямку розвитку людського капіталу, інноваційного розвитку, реального формування та функціонування економіки знань неможливо. Ефективне використання людського капіталу аграрної сфери як набутого запасу знань, умінь, навиків включає механізми вдосконалення регулювання доходів сільського населення. Високий рівень доходів дає можливість оплачувати видатки, пов'язані з примноженням інтелектуальної складової економіки, аграрної сфери зокрема.

Постановка завдання. Першочерговим завданням в сучасних умовах є стабільне зростання доходів сільського населення шляхом залучення всіх можливих резервів і вироблення на основі попереднього ґрунтового аналізу конкретних пропозицій. При цьому важливе значення мають регіональні особливості стану людського капіталу аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сучасна теорія людського капіталу-це концепція, згідно з якою відмінності в заробітній платі є результатом відмінностей в інвестиціях у людський капітал, а доходи низько оплачуваних робітників підвищуються в результаті зростання обсягу таких інвестицій, тобто з позицій теорії людського капіталу доходи людей є закономірним підсумком їх власних рішень. Людина, приймаючи те чи інше рішення, може безпосередньо впливати на розміри своїх майбутніх доходів. Тобто, вкладаючи

кошти у свою освіту, професійну підготовку, здоров'я, культуру, вона тим самим збільшує свій власний людський капітал - вдосконалює професійні та ділові характеристики, які визнані особливою формою капіталу на підставі того, що їх розвиток потребує значних витрат часу і матеріальних ресурсів, зате потім ці надбання, подібно до фізичного капіталу, забезпечують людині певний дохід. [2, с. 56-68].

Основний матеріал дослідження. В результаті ряду аграрних та ринкових трансформацій спостерігалось значне зниження доходів сільського населення (за межею бідності опинилася більшість сільських домогосподарств), поширилося явище масового безробіття, сільські жителі як трудові мігранти змушені шукати джерела заробітків у країнах далекого та близького зарубіжжя, в результаті виникають проблеми з вихованням підростаючого покоління, руйнуються сім'ї, поширюються різноманітні соціальні хвороби. Як наслідок виник взаємозв'язок: низький рівень доходів - низька купівельна спроможність населення - низький попит на товари і послуги, а також погіршення кількісних і якісних характеристик людського капіталу, щонегативно позначається на народжуваності, здоров'ї, можливості отримати якісну освіту, адже населення не має можливості робити грошові заощадження, які є джерелом інвестицій (в людський капітал зокрема). Проведений аналіз структури грошових доходів сільських домогосподарств Хмельницької області показав, що основну їх частину складають соціальні трансферти (особливо пенсії), при чому їх частка суттєво збільшилася в динаміці (на 14,2 % у 2009 р. порівняно з 2000 р.), що свідчить про зростання частки сільського населення як пасивних ресурсотримувачів (рис. 1). Зростання частки грошових доходів відбулося, головним чином, за рахунок збільшення питомої ваги оплати праці та пенсій.

У 2009 р. питома вага оплати праці у структурі сукупних ресурсів домогосподарств становила 29,3%, що на 16,3 % менше, ніж у 2000 р., тоді як в дореформений період питома вага оплати праці в доходах населення була значно вищою і перевищувала 70%. В умовах ринкової трансформації її частка стала занадто низькою. Якщо в радянські часи саме рівень заробітної плати членів родини визначав рівень добробуту домогосподарства, то в сучасних умовах цей взаємозв'язок втрачено. Визначну роль у забезпеченні добробуту сільських домогосподарств відіграє особисте підсобне господарство, тому слід відмітити як вкрай негативну тенденцію скорочення доходів від реалізації сільськогосподарської продукції (на 8,3% у 2009 р. порівняно з 2000 р.).

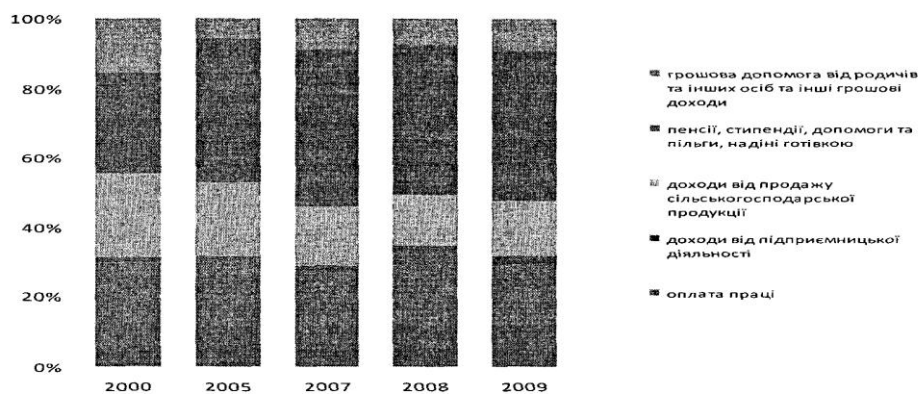

Рис. 1. Структура та динаміка грошових доходів домогосподарств у сільській місцевості Хмельницької області, %

До позитивних тенденцій у зміні сукупних ресурсів сільських домогосподарств можна віднести швидке зростання їх грошової складової, при цьому найбільш високими темпами зростали пенсії, грошова допомога родичів та оплата праці (пенсії зросли з 352,1 у 2005 р. до 878,9 грн. у 2009 р. (у 2,5 рази); грошова допомога родичів-з 49,3 до 125,3 (у 2,5 рази); оплата праці - з 265,3 до 599,6 грн.(у 2,2 рази))(табл.1.).

Важливою статтею сукупних ресурсів та грошових доходів сільських домогосподарств є доходи від продажу сільськогосподарської продукції, виробленої в особистих господарствах. В 2009 р. з розрахунку на одну особу її було реалізовано на суму 251,5 грн., що на 38,8 % більше, ніж у 2005 р., однак цей вид доходів у 2009 р. в 3,5 рази був менший порівняно з доходами від пенсій.

Таблиця 1

**Реальні грошові доходи домогосподарств у сільській місцевості
(в середньому за місяць з розрахунку на одне домогосподарство, грн.)**

Види ресурсів	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відношення 2009 р. до 2005 р., (%)
Оплата праці	265,3	358,2	335,7	567,5	599,6	У 2,2 рази більше
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	2,5	16,1	27,4	26,19	53,9	У 21,5 рази більше
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	181,1	166,7	209,5	326,03	251,5	138,8
Пенсії, стипендії, допомоги, пільги та субсидії	352,1	462,6	564,9	733,9	878,9	У 2,5 рази більше
Грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	49,3	72,1	109,7	74,3	125,3	У 2,5 рази більше
Всього грошових доходів	850,5	1075,9	1247,1	1708,2	2047,1	У 2,4 рази більше

Реформовані аграрні підприємства в переважній більшості поки що не можуть забезпечити високий рівень виплат працівникам, що пов'язано насамперед з низькою дохідністю галузі. Однією з основних соціальних проблем села була й залишається та, що пов'язана з досягненням суспільно прийнятого рівня доходів тих людей, які попри все ще працюють в аграрній сфері, оптимізацією їхньої структури, подоланням надмірної диференціації доходів у цілому та їхньої основної форми-заробітної плати.

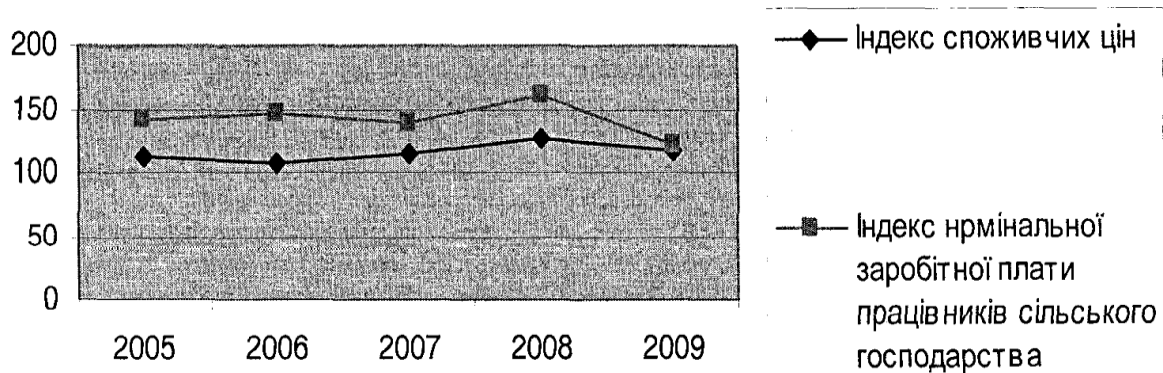

Рис. 2. Взаємозв'язок росту заробітної плати працівників сільського господарства і споживчих цін

З даних рис 2. видно, що темп зростання номінальної заробітної плати в сільському господарстві за аналізований період перевищував темп зростання споживчих цін (за виключенням 2009р., що є вкрай негативним явищем). Однак слід особливу увагу звернути на той факт, що середній рівень заробітної плати в сільському господарстві становив в 2005р. 45,5% від середнього рівня по області (відповідно 265,56 і 583,7 грн.), в 2007р.-51,8 % (відповідно 541,1 і 1044,8 грн.), в 2009 р.-68,9 % (відповідно 1048,4 і 1520,9 грн.). В майбутньому для поступового досягнення середніх показників темпи зростання заробітної плати в сільському господарстві повинні значно випереджати середні.

Важливим аспектом аналізу є також оцінка споживчих витрат сільського населення, які вважаємо інвестиціями в формування і використання людського капіталу.

**Споживчі сукупні витрати домогосподарств у сільській місцевості
(в середньому за місяць з розрахунку на одне домогосподарство, грн.)**

Види ресурсів	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення 2009 р. до 2005 р., (%)
Продукти харчування та безалкогольні напої	355,4	717,9	450,4	1008,9	1121,9	766,5
Алкогільні та тютюнові вироби	17,5	18,6	21,4	27,3	51,6	34,1
Одяг і взуття	54,8	65,9	63,3	94,3	107,2	52,3
Оплата житла та комунальних послуг	50,9	98,2	86,8	128,2	120,3	69,5
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	22,8	47,2	36,8	37,90	52,8	30,0
Охорона здоров'я	14,4	22,4	22,4	55,39	79,01	64,6
Транспорт	7,6	29,8	17,3	42,27	53,5	45,9
Зв'язок	7,6	17,4	17,1	27,04	36,5	28,9
Відпочинок і культура	13,7	13,7	10,2	-
Освіта	9,1	8,7	6,1	13,26	19,7	10,6
Ресторани та готелі	2,3	3,7	6,1	12,55	46,8	44,5
Різні товари та послуги	7,6	12,4	11,2	23,19	25,1	17,5
Всього споживчих сукупних витрат, грн.	761,0	1244,2	1021,4	1484,90	1727,1	966,1

З табл.2 видно, що рівень споживчих витрат сільського населення збільшився у 2009 р. порівняно з 2005р. у 2,2 рази, однак слід відмітити, що рівень споживчих цін за даний період зріс на 76,8 %. Викликає занепокоєння низький рівень витрат на такі важливі складові формування і використання людського капіталу як охорона здоров'я, освіта, відпочинок і культура.

Висновки. Підвищення доходів сільського населення вимагає кардинальних змін в економічній та соціальній політиці держави, досягнуті темпи зростання недостатні для подолання бідності в найближчій перспективі. Потрібна перебудова ставлення владних структур до вирішення соціально-економічних проблем села через прийняття дієвої державної програми переведення сільського населення із стану пасивних ресурсоотримувачів у стан активних ресурсокористувачів, мобілізація людського капіталу як чинника підвищення віддачі факторів виробництва побудованої на комплексі заходів:

1. Підтримання на відповідному рівні реальних доходів сільського населення на основі забезпечення реалізації державних гарантій їхньої індексації відповідно до темпів інфляції, визначених законодавством.
2. Дотримання принципу випереджаючого зростання продуктивності ресурсів, особливо праці в порівнянні зі зростанням заробітної плати, оскільки при такому підході збільшується конкурентоспроможність продукції, а також створення сприятливого інвестиційного клімату на селі.

3. Забезпечення випереджаючого зростання номінальної заробітної плати у порівнянні з підвищенням споживчих цін як обов'язкової умови для систематичного зростання реальної заробітної плати.
4. Видатки підприємств на підтримання соціальної сфери села мають бути повністю виведені з-під оподаткування. У прибутковому оподаткуванні заробітної плати працівників сільського господарства слід знизити ставки податку за прогресивною шкалою, підвищити неоподатковуваний мінімум до рівня мінімальної заробітної плати, а в подальшому (за умов стабільної економіки) до вартості мінімального споживчого бюджету, оскільки сам цей рівень забезпечує просте відтворення робочої сили.
5. В системі індивідуального оподаткування слід неодмінно передбачити стимули до індивідуальних інвестицій в людський капітал (вирахування з бази оподаткування особистих витрат на заходи з охорони та зміцнення здоров'я, освіти для себе та членів сім'ї, виплат до фондів пенсійного та медичного страхування, індивідуальне житлове будівництво чи купівлю житла тощо).
6. Необхідно також запровадити податкові стимули до інвестицій у самозайнятість, особливо розвиток особистого підсобного господарства в сільській місцевості, придбання капітальних товарів для ведення індивідуального підприємництва, оскільки частка доходів від здійснення підприємницької діяльності як показав аналіз на селі є мізерною, що обумовлено загальними несприятливими умовами для підприємницької діяльності (висока ставка кредитного процента, слабкий платоспроможний попит, високий рівень фіскального тиску тощо).

Список використаних джерел

1. Витрати та ресурси домогосподарств Хмельницької області у 2009 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) / Під загальною редакцією В.В. Скальського. - Хмельницький, 2010. - 50 с.
2. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / За ред. Е.М.Лібанової.-К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. - 316 с.
3. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2009 рік. / Під загальною редакцією В.В. Скальського. - Хмельницький, 2008. - 430 с.

Annotattion. Essence and value of human capital is considered agrarian a sector in modern terms, influence of profits of population on the processes of his forming and use is

analysed. The row of measures of adjusting of profits of rural population as pre-conditions of forming and effective use of human capital of agrarian sphere is offered.

Key words: *human capital, money profits, consumer charges, ettlings.*

УДК 331.101.262

**В. Музичук, асистент, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка**

ИНДЕКС РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена аналізу індексу розвитку людського потенціалу. Обґрунтовано необхідність додаткового коригування даного показника для того, щоб він ніс повну та правдиву інформацію про рівень соціальної орієнтації економіки.

Ключові слова: *соціально орієнтація, індекс людського розвитку, індекс розвитку людського потенціалу.*

Відомо, що основною метою розвитку соціально орієнтованої економіки є підвищення рівня і якості життя населення на основі результатів економічного прогресу. В даній моделі соціальні цілі є рівноправними або пріоритетними над економічними. З огляду на це, можна стверджувати, що основним критерієм соціальної орієнтації економіки є рівень вільного розвитку людини. При цьому серед основних умов вільного розвитку, необхідно виділити достатньо високий рівень життя населення, широке охоплення людей освітою та її високий рівень, тривалість життя, рівень здоров'я, наявність вільного часу для розвитку та саморозвитку. У зв'язку з цим реальна господарська діяльність повинна бути оцінена в розрізі багатьох соціально - економічних аспектів, що передбачає підбір сукупності показників як кількісного, так і якісного плану, які дозволять сформувати бачення соціально - економічної системи в цілому.

Для характеристики соціальної складової господарських процесів в економічній науці використовуються велика кількість показників: показники рівня життя - ВВП на душу населення, показником рівня бідності виступає частка населення, що живуть поза межею бідності, показники зайнятості населення, тривалість життя і т.д. Велика кількість аспектів соціально-економічної діяльності створює спокусу у дослідників скомпонувати єдиний показник, який би відображав всю багатогранність соціально-економічних умов розвитку людини. Спроби створення синтетичних показників, за